

מעשה ידיה מעת היותה בת י"ו, אבל מט"ו עד י"ז היתה קטנה ומכירתה מכירה. (עפ"י רב"ד, מובא בראשונים — כהסבר המשנה-למלך).
ויש להסתפק האם ביד האב למכרה לאמה לאחר י"ב שנה, כאשר הביאה סימני אילונית [אבל עדיין אינה אילונית בודאות עד עשרים, כאמור], או שמא יכולה לטעון אילונית אני ובוגרת. (משנה למלך עבדים ד, א. וכן נראית דעת המנחת-חינוך (מג, ג, תקנו, ד) נוטה, שאין יכול למכרה).
ב. מכרה בת עשר ולא הביאה סימנים, הרי היא יוצאת בשש, בהיותה בת ט"ו. ואם הוברר אחר כך שהיא אילונית, לדברי רב הוברר שהיתה בוגרת מי"ב ומחצה, וצריך להחזיר לה מעשה ידיה שמאותה שעה. (ריטב"א. והמשל"מ תמה מדוע אינה נעשית בוגרת מי"ב. וכן תמה החזו"א. וכן נראה לפום ריהטא מדברי הנוב"י בתשובתו לבעל יד דוד (מובאת שם), שנעשית בוגרת למפרע מי"ב. ואולם בתשובה אחרת בנוב"י (תנינא אה"ע מג) כתב להצדיק דברי הריטב"א שלעולם לא משכחת בוגרת פחות מי"ב ומחצה).

דין תושב ושכיר של כהן באכילת תרומה, נתבאר ביבמות ע.

1. מהו המקור בתורה לקידושי ביאה?

כי יקח איש אשה ובעלה — מלמד שנקנית בביאה. כן שנה רבי בברייתא. ורבי יוחנן דרש (ט): מכי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל... — מלמד שנעשה לה בעל על ידי בעילה. (אבל מובעלה סובר שאין ללמוד, כי הייתי אומר שאינה מקודשת עד שיקדש בכסף ויבעול) [אין ללמוד קידושי ביאה מיבמה — שכן זקוקה ועומדת, תאמר בזו שאין זקוקה ועומדת. ואין ללמוד מכסף ושטר — שכן קניינם מרובה. (ה.ה)].

א. נחלקו הדעות בדין אמירה בקידושי ביאה; יש סוברים שהבא על הפנויה בפני עדים חוששים שמא היתה כוונה לשם קידושין כי חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וגמר ובעל לשם קדושין. ויש חולקים [מלבד באשתו שגירשה או שקדש על תנאי ובעל או קדש קדושין פסולים ובעל, בכל אלו שייכת חזקה זו]. והכרעת הפוסקים שאינה מקודשת. (ערי"ף יבמות פ"ב ורא"ש שם אות ג; רמב"ן ורשב"א גטין פא: רמב"ם גירושין י, יט; רמ"א אה"ע לג, א. וערש"י ב. ד"ה בכסף, ובמפרשים שם. וע"ע זכר יצחק יד וסוסי"ט טז).
ב. יש מי שכתב שלדעת התוספתא והירושלמי — דלא כתלמוד דידן — קידושי ביאה שונים מכסף ושטר, שעצם המעשה הוא הקנין, ואין צורך בעדי קיום ולא באמירה, ואין מועיל בה תנאי, אלא כל ביאה לשם אישות קונה. (ע' זכר יצחק יד. אבל אין הלכה כן כמבואר בפוסקים).

דף ה

1. א. מהו המקור לקידושי שטר?

ב. האם חופה קונה?

א. ויצאה והיתה — מקיש הויה ליציאה, מה יציאה בשטר אף הויה נמי בשטר.
[ואין ללמוד בקל וחומר מכסף שאינו מוציא ומכניס, שטר שמוציא בדין שיכניס — שיש לפרוץ מה

לכסף שכן פודים בו הקדש ומעשר שני. ואין ללמוד מכסף וביאה בצד השהו — כי יש לפרוך מה לאלו שכן הנאתם מרובה, תאמר בשטר].

ב. אמר רב הונא: חופה קונה מקל וחומר. והסיק אביי לפרש דבריו, ומה כסף שאינו גומר אחר כסף — קונה, חופה שגומרת אחר כסף אינו דין שתקנה. ואף על פי שיש לפרוך מה לכסף שכן פודים בו הקדשות ומעשר, אך יש להוכיח משטר וביאה, וחזר הדין. ורבא השיב על דבריו, ששלש דרכים שנינו ולא ארבעה. ועוד, אין ללמוד חופה שלא על ידי קדושין מחופה שע"י קדושין.

א. כתבו התוס' שה'קל וחומר' שעשה רב הונא אינו נכון אלא לרבי טרפון, אבל חכמים סוברים (וכך קיימא לן), שאומרים 'דיו לבא מן הדין להיות כנידון' אפילו כאשר ייפרך הק"ו, הלכך אין ללמוד שחופה תעשה תחילת קנין ממה שגומרת. וכן דעת רבי יהודאי גאון ב'הלכות פסוקות' שאין חופה קונה (מובא ברמב"ן. וכן הובא ברשב"א בשם בה"ג, ונטה לדבריו. וכן פסק רבנו תם בספר הישר כא כב ומובא גם בתוס' יבמות נו: וכן דעת רוב הפוסקים). ויש אומרים שאפילו לחכמים אפשר שחופה קונה ב'מה הצד' מכסף שטר וביאה. וכן יש מהראשונים שחששו להלכה שמא חופה קונה (רבנו חננאל. ונראה שכן הסכים הר"ף, שלכך סתם ולא הוכיח הלכה זו, וכדרכו בכל מקום לסתום הספקות. (רמב"ן). וכתב הרשב"א בחידושו ובתשובה (ח"א אריט) לחוש לדעה זו. ויש מדייקים כן גם מרש"י (ע' שער המלך אישות י, ב'חופת חתנים'). וכן הובאה דעה זו בטור אה"ע כו. ואולם אם היתה נדה באותה שעה יש מקום לומר שאין חוששים לקדושין. ע' פתחי תשובה כו סק"ג).

ב. נחלקו הדעות האם לרב הונא החופה קונה וגומרת כאחת, שעושה אירוסין ונישואין (מהרש"א, וכן נטה הפני-יהושע), או שמא אין החופה עושה אלא אירוסין (עתור"י הזקן) וצריכה כניסה נוספת לחופה לשם נישואין (ים של שלמה). ובתוס' הרא"ש מבואר שאין סברא שתועיל חופה אחר חופה, דמאי אולמה חופה שניה מראשונה, אלא או שתעשה נישואין מיד, או שאינה נשואה אלא בביאה לאחר החופה. (וע' חופת חתנים' לבעל השער-המלך, מובא בפתחי תשובה כו סק"ג; מרומי שדה אילת השחר וברכת אברהם כאן).

ג. אין חילוק בדין 'חופה קונה' בין בתולה לאלמנה. (עפ"י חזון איש סג, יח — דלא כספק השעה"מ. ע' פ"ת כו ס"ג ג-ד).

ח. א. כיצד מקדשים בכסף?

ב. נתן הוא ואמרה היא — מה הדין? ומה הדין כאשר נתנה היא?

ג. נתן לה כסף ואמר לה 'הרי את מקודשת' ולא אמר 'לי' — מה הדין?

ד. אמר לה 'הריני אישך' וכדו' — מה הדין? וכן בגירושין — 'איני אישך' וכדו'?

א. כיצד בכסף? נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה: הרי את מקודשת לי, הרי את מאורסת לי, הרי את לי לאינתו — הרי זו מקודשת. (והוא הדין 'התקדשי לי...'. וכדלהלן יט: ועוד).

א. לדברי בעל העיטור, אין אשה מתקדשת בקרקע או בכל דבר המחובר לקרקע בתורת קידושי כסף, שהוקשו קידושין לגירושין. ודעת הרשב"א בחידושו (ב). ובתשובה (ח"א אלף רכו) שבתורת קידושי שטר בלבד אינה מקודשת, אבל קידושי כסף שייכים אף בקרקע. (וכ"כ בתשובה אלף רלג, וכן נקטו בפשטות התוס' (ד"ה שכן פודין), שכשר לקדש בקרקע בתורת כסף. וכן פסק בית שמואל כו סק"א. וכן נקט למעשה הרדב"ז בתשובה (ח"ז מב. ומובא בשו"ת רב פעלים ח"א

אה"ע 1), שאם קבלה קדושין מאחר אין חוששים לכך. וע"ע באורך בחדושי מהרי"ט ובקובץ שעורים לעיל ב. עוד בענין קידושי כסף האם הוקשו לגט — ע' פתחי תשובה כו בשם מהרי"ל; שו"ת חת"ס פב קא; הגהות הרד"ל על הרא"ש, ריש מסכתין; רב פעלים ח"א אה"ע 1; מנחת שלמה ח"א עד ד"ה ברם הא). ובתשובה אחרת (תר) כתב הרשב"א ששטר קדושין כשר במחובר. (וע' אה"ע לב. ע"ע: הגהות הב"ח על הר"ן ריש מסכתין; אבי עזרי אישות ג, א).

הגרנ"ט (סי' צא במהדורת אורייתא) פירש שלא אמר בעל העיטור אלא באופן שכסף הקדושין מגיע לאשה בתורת נתינה בעלמא [וכגון זרק קדושין ברה"ר קרוב לאשה ולא הגיעו לרשותה], בזה הוקשו הקדושין לגט [ואם זרק לה עציץ נקוב שנידון כמחובר — אינה מקודשת], אבל כל שזוכה בכסף הקדושין בתורת קנין, מקודשת בין בקרקע בין במטלטלין. (והידושו שמועילה נתינה ללא זכיה צ"ע, הלא נראה שבקנין כסף בעלמא צריך זכיה, כדמשמע בב"ק ע: שאם נתחייב מיתה בזמן שזכה בכסף, הואיל ופטור מלשלם לו הכסף בחזרה לא קנה. ואילו היה די במעשה נתינה אין סברא להצריך כסף החוזר בדין. וכן נראה מבוואר בתוס' להלן (יט. ד"ה אומר) שבכסף קדושין צריך זכיה ואין די בנתינה גרידא. וכן הניח כדבר פשוט בקובץ שעורים (ט). ע"ע שיעורי רי"מ שורקין ט).

ב. יש אומרים שיש להוסיף באמירת הקדושין 'כדת משה וישראל'. וכן נוהגים לכתחילה. וכן נוהגים לקדש בטבעת, ויש להם מקור בתיקוני הזוהר. (מובא ברמ"א אה"ע כו, א).

יש שכתב שאין מקדשים במטבע לכתחילה (בית שמואל כו סק"א לא סק"ה עפ"י המרדכי). ויש מפקפקים בזה (ע' אבני מלואים כו, מובא בפ"ת שם. וכן בערוך השלחן (שם ג) דחה זאת מכל וכל).

ג. יש מהאחרונים שכתבו שהאמירה היא חלק ממעשה הקדושין [וקיים דין 'דיבור' בקדושין], ואינה גילוי דעת ובירור על המעשה גרידא. (ע' תורת גטין (קמא). והולך לשיטתו בנתיבות המשפט רמד); אבני מלואים לה סק"ט. ויש להעיר גם מתוס' נדרים 1: ד"ה או דלמא. ויש חולקים. (ע' חדושי הגרש"ק נדרים 1; זכר יצחק יג ד"ה ועתה). וע"ע: ברכת שמואל א ב; מכתבים שבסוף חדושי ר' שלמה היימן א-ב; (אחינוח ח"ג סח); אבני נור אה"ע תא; שיעורי רי"מ שורקין אות ב; שערי שמועות ב; אילת השחר כאן ד"ה מיל').

ב. נתן הוא ואמרה היא — לפי לשון אחת בגמרא, אינה מקודשת, הרי זה כנתנה ואמרה היא. ולפי לשון אחרת — ספק הוא, וחוששים מדרבנן.

א. יש אומרים שהספק אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא אינה מקודשת. וי"א להפך, שמדאורייתא ודאי מקודשת אלא חכמים חששו. ויש אומרים שהספק מדאורייתא ואעפ"כ אין חוששים לקידושין אלא מדרבנן, אם משום שספקא דאורייתא לקולא מדין תורה, או משום שמעמידים אותה על חזקתה הראשונה.

ב. בהסבר הספק, יש מפרשים שהשאלה היא האם זה בכלל כי יקח כיון שהוא הנותן, או שמא כיון שהיא אמרה ולא הוא, אין כאן לקיחה גמורה שלו. ויש מפרשים שהספק הוא כיצד לפרש את שתיקתו, אם כהסכמה על דבריה או שמא נתן לה בתורת מתנה. סברא נוספת: כיון שלא אמר בפירוש, שמא חסרה עדות ראייה, אעפ"י שכוונתו ידועה לנו. וישנה דעה הסוברת שהספק בגמרא מדבר כשאמרה לאחר שנתן לה הקידושין, אבל אם אמרה מקודם — מקודשת. והר"ן דחה פירוש זה.

ג. כתב הרמ"ה: נתן הוא ואמרה היא ואמר 'הן' — מקודשת. ויש תולים דין זה בשיטות הראשונים בפירוש הסוגיא.

ד. היה מדבר עמה על עסקי קידושין ונתן לה כסף ואמרה היא 'הריני מקודשת לך' — יש אומרים שמקודשת ויש אומרים שגם באופן זה אמור הספק.
נתנה היא ואמרה הריני מקודשת לך / מאורסת לך / לך לאשה — אינה מקודשת.
נתנה היא ואמר הוא הרי את מקודשת לי — התוס' והראב"ד כתבו שבאדם חשוב מקודשת, באותה הנאה שהוא נותן לה במה שהוא מקבל ממנה. ואולם הרמב"ם (אישות ג, ב) הרי"ף הרמב"ן והרשב"א חולקים וסוברים שאינה מקודשת [ומסתבר אפילו היו עסקים בענין הקידושין. שו"ת הרשב"א תריג], מלבד אם יאמר לה התקדשי לי בשכר זה שאקבל ממך מתנה, ואותו שכר שווה לה פרוטה, שאדם חשוב הוא, נמצא שנתן הוא ואמר הוא. ויש אומרים אפילו אמר לה זאת לאחר שנתנה לו (כן משמע ברמב"ם). ויש חולקים (רי"ף. ע' שו"ת הרשב"א תריג).
ובה"ג כתב: נתנה היא ואמר הוא — ספק. וכתב הרשב"א (בתשובה תריג) שלמעשה יש לחוש בדבר, אף כי לפי פשט הסוגיא נראה שאינה מקודשת.

ג. מבוואר מדברי רב פפא ואביי בסוגיתנו, שאם נוקטים 'ידים' שאין מוכיחות הויין ידים, הנותן כסף לאשה ואומר הרי את מקודשת — מקודשת. ואם לא הויין ידים (וכן סוברים רבא ורב פפא. ע' נדרים ה) — אינה מקודשת.

א. התוס' כתבו על פי הסוגיא בנדרים, שלשון זו היא בגדר 'ידים' שאין מוכיחות כלל, כי אדם עשוי לקדש אשה לחברו. אבל בידים מוכיחות קצת, סובר שמואל הויין ידים.
ב. הרמב"ן כתב שלהלכה אנו נוקטים ידים שאין מוכיחות לא הויין ידים, ונקט לעיקר שאין חוששים לקדושין אף לא להצריך גט מספק. וכן נקטו הריטב"א והרא"ש (בשו"ת לה, ה) והתשב"ץ (ח"א כג) והטור ובית יוסף. וכן פסק בשלחן ערוך (כו, ד). וכתב הרמ"א שכן עיקר. אך הרשב"א בתשובותיו כתב (ח"א תשעד ונכפל בס' א"דלד, ובמיוחסות לרמב"ן קל) למעשה להצריכה גט. והביא הרמ"א (כו, ד) דעת המחמירים להצריכה גט. וכן נקט הב"ח. וכתבו פוסקים שבמקום ריעותא נוספת בקדושין וכד' יש להקל (ע' ח"מ ב"ש פ"ת שם). ואם הם מודים שהיתה כוונתם להתקדש זל"ז — יש להחמיר (ב"ש בשם מהר"י לבית הלוי). וע"ע באריכות בשו"ת הריטב"א רח. וע"ע נוב"ק אה"ע נט.
ג. בקידושי ביאה, נקט הגרעק"א (ב). בסברא שאין צריך לומר 'לי'. והקשה על דיוק לשון רש"י.

ד. נתן לה כסף ואמר: 'הריני נותנו לך בתורת קדושין' — כתב הריב"ש (בתשובה רסו) שאין זה בגדר 'יד', כי דיבור שלם הוא, וכבר נראה מתוך לשונו שהוא המקדש והיא המתקדשת. ואילו בתשובת הרשב"א (ח"א תשעד ועוד) נראה שהרי זה בגדר 'ידים' שאין מוכיחות' ולשמואל אינה מקודשת. וע' גם בדרכי משה אה"ע כו. וכן נקט הרדב"ז (בשו"ת ח"ג תתקלז) במעשה שאמר אחד 'הרי זה קידושין' — שאינה מקודשת, ואפילו הרשב"א שהצריך גט ב'הרי את מקודשת' מודה כאן, כי מלבד שאין במשמע שמקדשה לעצמו גם אין משמעות שמקדשה עתה, שאפשר שנתקדשה מקודם ואלו הם קידושיה. (ועע"ש בח"ד אלף קצט. ודומה לזה כתב בתשב"ץ (ח"א כג, הובא ביתה יוסף כז) בנתן טבעת לאב ואמר לו טבעת זו קדושין לבתך).

ה. היה מדבר עמה על עסקי קידושיה, ונתן לה ולא אמר 'לי' — מקודשת ודאי. (עפ"י הגהות מרדכי סוף גטין; אה"ע כו, ד; שו"ת הרדב"ז ח"א רצה).
יש מי שכתב שאם היו שידוכין ביניהם — מקודשת ללא אמירת 'לי'. ויש מי שחולק (ע' שו"ת

בית שמואל כז סק"ד; אבני מילואים (שם).
וכן אם הכינו עצמם לנישואין ועומדים תחת החופה, אף על פי שלא אמר 'לי' — הריני
מקודשת לו. (ערוך השלחן כז, א).

ד. אמר שמואל: נתן לה כסף ושוה כסף ואמר לה: 'הריני אישך' 'הריני בעליך' 'הריני ארוסיך' — אין
כאן בית מיחוש. (כי יקח — ולא שיקח את עצמו). וכן בגירושין: 'איני אישך' / 'בעליך' / 'ארוסיך'
— אין כאן בית מיחוש. (ושלחה — ולא שישלח את עצמו).
כתב הרא"ש, וכן נפסק בשלחן ערוך (כז, ו): אפילו עסוקים בענין קידושין, כל שאמר 'הריני
אישך' — אינה מקודשת. ורבנו ירוחם (מובא בבית שמואל שם) חושש בזה. והכריע
הבית-שמואל (קלו סק"ב) שהעיקר כהשלחן-ערוך. (וע"ע משיב דבר ח"ד ל).
ולענין גט הביא השלחן-ערוך (קלו) את שתי הדעות. (ע' בית שמואל שם).

דף ו

ט. א. אלו לשונות מועילות בקידושין, ואלו לשונות נסתפקו בהן בגמרא?
ב. היה מדבר עם האשה על עיסקי קידושיה, ונתן לה כסף בשתיקה או בלשון שאינה טובה — מה הדין?
וכן בגירושין.
א. הרי את מאורסת לי, הרי את לי לאשה, הרי את אשתי / קנויה לי / שלי / ברשותי / זקוקה לי —
מקודשת. וכן האומר 'הרי את לקוחתי' — מקודשת, שנאמר כי יקח איש אשה.
א. לדעת הר"ן (ומובא בב"י וברמ"א כז, ב). וכן הוכיח הנצי"ב מדברי רש"י בד"ה במאי, כשאומר 'הרי
את לקוחתי' / קנויה לי' וכו' — אינה מקודשת אלא כשהיו עסוקין באותו ענין או שאמרה
לשם קדושין קבלתי. ואולם ב'הרי את אשתי', כל שאין ידוע לנו שאינה מבינה —
מקודשת, כדין 'הרי את מקודשת לי'. (עפ"י ט"ו שם סק"ג). ויש אומרים שיכולה האשה לומר
לא נתכוונתי לקדושין או לא הבנתי [והרי זה ספק קדושין]. ויש חולקים. (ע"ש בחלקת מחוקק
בית שמואל ובהגר"א; נוב"ק אה"ע נט; מהרי"ט).
ב. יש מי שכתב ש'הרי את שלי' אינו לשון-קדושין טוב בזמן הזה שרגילים להתקשר בקשרי
שידוכין קודם הקדושין והיא נקראת כלה שלו והוא חתנה עד שלא נתקדשו, על
כן אין שום משמעות על קידושין באמירת 'הרי את שלי'. (עפ"י משיב דבר ח"ד כט).
הרי את מיוחדת לי / מיועדת לי / עזרתי / נגדתי / עצורתי / צלעתי / סגורתי / תחתית / תפושתי
— הרי אלו לשונות מסופקים. והעמידו כשהיו עסוקים באותו ענין, ואילו היה נותן לה בשתיקה היתה
מקודשת [כרבי יוסי], אלא שבלשונות הללו יש להסתפק אם לקידושין אמר לה או שמא למלאכה
אמר לה. (אבל אם לא עסקו באותו ענין ואמר לה לשונות אלו, אפילו אם לפי האמת הן לשונות
קידושין, הלא אפשר שלא הבינה כלל שלקידושין נתכוין הלכך אינה מקודשת). ועלו הספקות ב'תיקו'.
אפילו אמרו האישה והאשה שנתכוונו לקדושין, [וכן העדים. תלמיד הרשב"א] — אין כאן
קידושי ודאי, מפני שחסרה עדות ברורה על הקדושין, אלא אם אמרו לפני כן לעדים
שבמלים אלו יתכוונו לקדושין. (עפ"י ר"י הו"ק ועוד. ואפשר שאין הדבר מוסכם — ע' רמ"א אה"ע
כז, ג בשם תשו' מיימוניות. ואולם החלקת-מחוקק ובית שמואל השיגו על דבריו. עוד בדברי הרמ"א ע'
באחיעזר ח"ג סה; כתבים ותשובות שבסוף חדושי ר"ש היימן א-ב).